

TEZA 19: ŹRÓDŁA TEOLOGICZNEJ INTERPRETACJI ŚRODKÓW PRZEKAZU W ŚWIETLE INSTRUKCJI DUSZPASTERSKIEJ „COMMUNIO ET PROGRESSIO” – ZJEDNOCZENIE I POSTĘP PAPIESKIEJ RADY DS. ŚRODKÓW SPOŁECZNEGO PRZEKAZU

Źródło: J. Jęczeń, *Media w rodzinie* (materiały pomocnicze dla studentów). Katolicki Uniwersytet Lubelski INOR, Lublin 2007/2008
<https://pracownik.kul.pl/files/12623/public/jjeczen/Skrypt.doc>

2.3.3. Instrukcja duszpasterska o środkach społecznego przekazu: *Communio et progressio*

Prace nad instrukcją trwały 7 lat, starano się bowiem uniknąć słów krytyki, jakie padały pod adresem *Inter mirifica*. Miał to być dokument dający dokładną wykładnię stanowiska Kościoła i jasną analizę problematyki. Instrukcja została ogłoszona 23 maja 1971, a jej tytuł, i zarazem myśl przewodnia, pochodzą od pierwszych słów: „zjednoczenie i postęp”. Zjednoczenie, gdyż Kościół uważa media za dar Boży – stanowią one narzędzie pomagające we wzajemnym zrozumieniu się ludzi i budowaniu przyjaźni między nimi. Postęp – instrukcja ma pomóc wiernym w ocenie ciągle rozwijających się mediów i ma być zachętą do włączenia się w ich działalność. „*Zjednoczenie i postęp we współżyciu ludzkim są najważniejszym założeniem i celem społecznego przekazu i środków przez niego stosowanych, takich jak prasa, kino, radio i telewizja*” (n.1).

Część wstępna kończy się słowami:

„*Instrukcja ta zostanie dobrze przyjęta przez każdego, kto w jakiś sposób zajmuje się społecznym przekazem, oraz przez wszystkich tych ludzi, którym zależy na postępie rodziny ludzkiej. W ten sposób bowiem, dzięki współpracy i wymianie myśli, ogromne korzyści, jakie niosą ze sobą środki społecznego przekazu, staną się udziałem wszystkich*”.

Część I (numery 6-18) nosi tytuł: Środki społecznego przekazu w perspektywie chrześcijańskiej: elementy doktrynalne.

Omówiona tu została rola mass mediów we współczesnym społeczeństwie, a więc wzajemna wymiana informacji między społeczeństwami, ukazywanie problemów jednostek i społeczności oraz dążenie do współdziałania w ich rozwiązywaniu. To zadanie mass mediów pokrywa się z wizją Kościoła i nakazem danym człowiekowi przez Boga, by „panował nad ziemią i czynił ją sobie poddaną”. W ten sposób mass media stają się narzędziem pomagającym człowiekowi współuczestniczyć w misji Bożej, tzn. w budowaniu wspólnoty przez wzajemne zrozumienie i wspólne działanie na rzecz przyszłości.

Jednak człowiek obarczony jest znamieniem grzechu pierworodnego, który wszedł do jego historii i również w tej dziedzinie daje o sobie znać, powodując, że mass media zamiast jednoczyć, często dzielą i potęgują niezrozumienie między ludźmi. Trzeba więc dążyć do przywrócenia tym środkom ich właściwego celu i nawiązać ponownie „komunikację” między ludźmi oraz między ludźmi a Bogiem, tak jak czynił to Chrystus w czasie swojego życia na ziemi i co nakazał swoim uczniom jako zadanie do wypełnienia. Chrześcijanie rozumieją tę misję jako ciągle głoszenie Dobrej Nowiny światu, tak aby dążył do zjednoczenia wszystkich

ludzi. Dlatego tak „usilnie zachęca się wszystkich ludzi dobrej woli do współpracy nad tym, aby środki społecznego przekazu naprawdę służyły szukaniu prawdy i postępowi ludzkiemu” (n.13).

Następne punkty tej części Instrukcji poświęcone są ocenie mass mediów. Wg. Instrukcji ich wartość i znaczenie zależą od „sposobu użycia ich przez wolnego człowieka” (n.13). Takie podejście do problemu w konsekwencji prowadzi do dualizmu w ocenie mass mediów: z jednej strony, pod uwagę trzeba brać zasady moralne chroniące godność człowieka, a z drugiej – zasady, które kształtują naturę tych środków:

„Wszystkie rzeczy bowiem, z samego faktu, że są stworzone, mają własną trwałość, prawdziwość, dobroć i równocześnie własne prawa i porządek, które człowiek winien uszanować” (n.14).

Wynika stąd wniosek, że przy o ocenie mass mediów trzeba brać pod uwagę całego człowieka (!) i dobrze poznać charakter społecznego przekazu i stosowanych przez niego środków (n.15).

Punktem odniesienia takiej oceny może być wyłącznie „ich użyteczność społeczna”, a więc pozytywny wkład w rozwój i postęp społeczności poprzez obiektywną pełną informację, udostępnienie osiągnięć kultury itd., co wszystko razem czyni z przekazu masowego narzędzie wychowawcze i pomaga włączyć odbiorców w życie społeczne we wszystkich jego wymiarach (n.16-18).

Część II Instrukcji zatytułowana: *Środki społecznego przekazu czynnikiem ludzkiego postępu*, zajmuje się omówieniem roli mass mediów w rozwoju i postępie ludzkości.

I rozdział to: Oddziaływanie środków społecznego przekazu w społeczeństwie ludzkim.

Niewątpliwie mass media są czynnikiem postępu (n.21) i mając na uwadze korzyści, jakie środki te przynoszą, należy dołożyć starań, aby przezwyciężyć trudności, które je osłabiają. Wymienia się wśród nich: problemy z niewłaściwą interpretacją faktów, negatywne skutki wolnej konkurencji i komercjalizacji mediów, zmiany w sposobie życia i mentalności odbiorców.

W tej części rozważań jest także mowa o pomniejszaniu się znaczenia zasad moralnych w wielu dziedzinach społecznego życia. Oznaki tej zmiany z łatwością obserwuje się w środkach społecznego przekazu, choć nie jest pewne kto ponosi za to winę: nadawcy czy odbiorcy? Czy media są tylko odbiciem rzeczywistości, czy też umacniają i rozpowszechniają to obniżenie obyczajowości? (n.22). Dokument więc bardzo wyraźnie podkreśla odpowiedzialność dwóch stron komunikowania: nadawców, ale i odbiorców.

Kolejne punkty poświęcone są tematyce opinii publicznej, która jest właściwa społecznej naturze ludzkiej i rodzi się pod wpływem wielu spontanicznych wypowiedzi, przed wszystkim na forum, jakimi są mas media.

Kolejne punkty to zagadnienia związane z prawem do otrzymywania informacji i do ich udzielania. Zwraca uwagę na wolność przekazu, rolę mediów na polu wychowania, kultury czy rozrywki. Instrukcja zauważa też stale wzrastający wpływ reklamy na społeczeństwo.

II rozdział: Najodpowiedniejsze środki do zgodnego działania.

Rozdział ten zaczyna się od stwierdzenia, które już wcześniej sygnalizowaliśmy, że mianowicie za każdym z obszarów przestrzeni medialnej stoją konkretne osoby. „Środki służące człowiekowi, nie działają same z siebie”.

Świadomość tego powinna towarzyszyć zarówno nadawcom, jak i odbiorcom. Dokument traktuje więc o formacji, w pierwszej kolejności o przygotowaniu odbiorców (n. 65- 70, w tym o formacji ze strony rodziców n. 67), ale także o formacji przekazujących: o ich korzyściach i obowiązkach.

W tym rozdziale też jest mowa o porozumieniach i układach między obywatelami i władzami (n. 84-91), między narodami (n. 92-95), między wszystkimi chrześcijaninami, wierzącymi i ludźmi dobrej woli (n. 96-100). Sprzyjać by temu miały m.in. obchody Światowego Dnia Środków Społecznego Przekazu zlecone przez Vaticanum II.

Część III poświęcona jest działalności katolików w mass mediach. I rozdział to: Wkład katolików w dzieło społeczne przekazu.

Ponieważ Kościół widzi w mass mediach narzędzie do budowania wspólnoty między ludźmi, co jest zbieżne z celem działania samego Kościoła, dlatego gorąco popiera obecność swych członków we wszystkich formach i etapach przekazu społecznego i stara się otoczyć opieką tych ludzi. Pragnie też współpracować ze wszystkimi ludźmi dobrej woli.

Uwagę zwraca n. 107, gdzie Kościół odstępuje od stanowiska, że media to zjawisko świeckie o własnej naturze, którą należy uszanować. Mówi w tym numerze o wykształceniu chrześcijańskim w kierunku mediów, poprzez co oddaje przysługę środkom społecznego przekazu. Następne numery mówią o zaangażowaniu poszczególnych grup w edukację medialną, która ma pozwolić pełniejszymu nawiązaniu dialogu ze światem współczesnym (N. 108-113). W ten sposób Kościół wypracowuje także teoretyczne podstawy do rozwoju teologii mass mediów, ukazując w jakim kierunku powinny pójść dalsze badania i prace.

II rozdział to: Użyteczność środków przekazu dla katolików. Kościół istnieje w społeczeństwie, dlatego musi istnieć między nimi dialog. Dzięki mass mediom Kościół może w pełniejszy sposób ten dialog prowadzić i odczytywać „znaki czasu”. Kościół poznaje też pełniej problemy współczesności, poglądy, mentalności, język ludzki... Ten dialog jest także obecny we wnętrzu Kościoła, w pracy apostołskiej.

Rozdział III mówi o działalności katolików w zakresie poszczególnych środków społecznego przekazu, jak publikacje, kino, radio i telewizja, teatr.

Dokument w całości, choć jest bardziej szczegółowy niż *Inter mirifica*, to jednak nie ogarnia wszystkich problemów związanych z mass mediami. Kościół widzi konieczność ciągłych badań i rozwoju w tym kierunku, ciągłej pracy z wszystkimi ludźmi dobrej woli. W zakończeniu czytamy:

„Niniejsza Instrukcja pastoralna dowodzi, że Kościół zdaje sobie sprawę, iż z każdym dniem staje wobec coraz to bezwzględniejszej konieczności zabrania głosu i nawiązania kontaktu z ludźmi zawodowo pracującymi w dziedzinie przekazu społecznego. Toteż ofiaruje on swoją szczerą współpracę we wszystkim, co obejmuje tę sztukę, a nadto wzywa wszystkich ludzi, aby środki społecznego przekazu obracali ku pożytkowi ludzkości i rzeczywiście na chwałę Boga” (n.186).

Realistyczne, otwarte określenie stanowiska w *Communio et progressio*, czyni z tej instrukcji dokument kluczowy w rozważaniach nad współczesnym stanowiskiem Kościoła w dziedzinie mass mediów.